

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

EMA JAMNIK

Slovenija kot dogajališče špijonskega romana

David Miller, *Spoznaj svojega sovražnika*

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

EMA JAMNIK

Slovenija kot dogajališče špijonskega romana

David Miller, *Spoznaj svojega sovražnika*

Diplomsko delo

Mentorja:
izr. prof. dr. Tone Smolej,
red. prof. dr. Miran Hladnik

Dvopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje Primerjalna
književnost in literarna teorija;
Dvopredmetni univerzitetni študijski
program prve stopnje Slovenistika

Ljubljana, 2012

Zahvala

Zahvaljujem se svojim mentorjema, red. prof. dr. Miranu Hladniku in izr. prof. dr. Tonetu Smoleju, za čas, ki sta si ga vzela za pomoč pri izdelavi moje diplomske naloge. Hvala za vse nasvete, usmeritve, navodila, skupna iskanja literature v knjižnici in pripravljenost vedno mi prisluhniti.

Zahvaljujem se svojim staršem, bratu Roku, fantu Marku in vsem ostalim najbližjim za potrpežljivost in oporo v času mojega študija in pisanja diplomske naloge. Hvala prijateljici Urši Mrak za prevod v angleščino.

Hvala tudi mojim kolegicam, Tini, Nini, Urši, Jasmini, Doroteji in Klari, za vse čudovite trenutke, ki smo jih preživele na faksu in v bližnji okolici, za nesebično pomoč in sodelovanje.

Izveček

Slovenija kot dogajališče špijonskega romana

Roman Davida Millerja *Spoznaj svojega sovražnika* je poleti 1983 izhajal v podlistku časnika Delo. Objavljenih je bilo 67 nadaljevanj, v knjižni obliki pa ni izšel. Žanrsko gre za vohunski roman, zaradi česar ga uvrščamo med trivialno literaturo. Pisatelj, po narodnosti Anglež, si je za dogajalni prostor romana izbral Slovenijo oziroma njena turistično najbolj obiskana kraja Bohinj in Bled, zato se je potrebno seznaniti z nekaterimi osnovnimi pojmi komparativistične vede, imenovane imagologija, ki preučuje podobe tujega v nekem literarnem delu. Skozi zgodbo namreč spremljamo raziskovanje umora angleškega veljaka, hkrati pa spoznavamo lepote Slovenije, njene prebivalce, izpuščen ni niti največji slovenski pesnik France Prešeren. Ker je bila Slovenija takrat še ena izmed držav skupne države Socialistične federativne republike Jugoslavije, se pripovedovalec nekoliko dotakne tudi politične ureditve države in njenega gospodarskega stanja. V romanu se pojavlja tudi kar nekaj znanih predvsem angleških osebnosti, med katerimi gre izpostaviti zelo popularno pisateljico vohunskih romanov Agatho Christie.

Ključne besede: Slovenija, vohunski roman, trivialna literatura, imagologija

Abstract

Slovenia as a narrative space of a spy novel

David Miller's novel *Meet your enemy* came out in the feuilleton of Delo newspaper in the summer of 1983. 67 sequels were published but the novel has never come out in book form. As for the genre, it is a spy novel which makes it classified as trivial literature. The author, Englishman by nationality, chose Slovenia, strictly speaking, its most visited tourist sites Bled and Bohinj, for the narrative space of the novel. Therefore, it is necessary to be familiarized with some basic concepts of comparatist discipline called imagology which studies images of foreign in a literary work. Through the story we follow a murder investigation of an English personage and at the same time discover the beauties of Slovenia and its inhabitants; even the greatest Slovenian poet France Prešeren is not omitted. Since Slovenia was one of the republics in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia at that period, the narrator also slightly touches the political organization of the country and its economic situation. In the novel, there are also several famous, mostly English personalities among which Agatha Christie, very popular author of spy novels, should be highlighted.

Keywords: Slovenia, spy novel, trivial literature, imagology

Kazalo

Zahvala	i
Izleček	ii
Abstract	ii
Kazalo	iii
Uvod	1
1 O avtorju	2
2 Spoznaj svojega sovražnika	2
2.1 Obnova zgodbe.....	2
2.2 Osebe.....	6
2.3 Izhajanje.....	7
2.3.1 Feljton ali podlistek.....	7
2.4 Zgradba romana.....	8
2.4.1 Pripovedovalec.....	8
2.5 Žanrska oznaka.....	9
2.5.1 Definicija vohunskega romana po Danielu-Henriju Pageauxu.....	10
2.5.2 Trivialna literatura in vohunski roman.....	11
2.6 Čas dogajanja.....	12
3 Slovenija kot dogajališče romana	12
3.1 Na kratko o imagologiji.....	13
3.2 Podoba Slovenije in Socialistične federativne republike Jugoslavije.....	14
4 Stvarnost v fikciji	18
Zaključek	20
Literatura in viri	21
Izjava o avtorstvu in soglasje	22

Uvod

V diplomski nalogi se bomo ukvarjali z analizo romana Davida Millerja, *Spoznaj svojega sovražnika*. Največ pozornosti bomo namenili žanrski oznaki romana in njeni definiciji, glavna dela pa se bo navezovala na imagološko panogo komparativistike, kjer bomo obravnavali podobo Slovenije in Jugoslavije v omenjenem romanu. Za lažje razumevanje in predstavo sta vključeni tudi obnova in krajša predstavitev glavnih oseb. Ker je roman izhajal kot podlistek, bomo nekaj pozornosti namenili takemu načinu izhajanja. Kot zanimivost bomo na koncu izpostavili še stvarnost, ki je prikazana v fikcijskem romanu.

1 O avtorju

Nikjer ni zaslediti podatka, ki bi dokazoval resnični obstoj Davida Millerja, ki bi bil hkrati tudi avtor romana *Spoznaj svojega sovražnika*. Žal tudi dokumentacija in uredništvo časnika Delo, kjer je roman izhajal v podlistku, nimata nobenega podatka o avtorju, razen imena in priimka. Našli smo britanskega pisatelja in novinarja iz Wimbeldona v Londonu. V skopem opisu njegovega dela izvemo, da je bil oziroma je urednik televizijskih adaptacij del Agathe Christie, z naslovom *The Agatha Christie Collection*. Bil je tudi urednik angleške revije *Shivers*, ki je usmerjena v žanr grozljivk, zato sklepamo, da je to vseeno tisti pravi, resnični avtor obravnavanega romana. Ne gre pa zavreči možnosti, da je to zgolj psevdonim kakšnega slovenskega dopisnika iz Londona, čeprav gre tu le za ugibanje.

2 Spoznaj svojega sovražnika

2.1 Obnova zgodbe

Anglež Lawrence Atkinson je delal kot pomočnik vojaškega odposlanca na veleposlaništvu v Beogradu. Vsi so ga imeli radi. Od vsega je najraje smučal, zato je tudi letos božične počitnice preživel na Voglu, kjer je tega decembra zapadlo skoraj dva metra snega. Toda tokrat je bilo to smučanje zanj usodno, saj je bil umorjen. Nekdo ga je namreč od zadaj ustrelil v glavo.

V drugem poglavju spoznamo Jonathana (Jona) Marksa, ki se v začetku januarja odpravlja na počitnice, vendar se ne more odločiti kam. Želi si v Liechtenstein, vendar se na koncu odpravi v Jugoslavijo, kjer naj bi bilo bolj poceni.

Tretje poglavje nam predstavi Michaela (Mika) Dennisona, člana varnostnih enot v Londonu, ki v službi ni ubil še nikogar, niti ni imel tega namena. Mika spremljamo v njegovi službi, kjer nikoli ne manjka akcije. Priča smo reševanju talcev, poizvedovanju o nečistih poslih britanskega politika, službenemu potovanju v Švico in njegovemu odnosu do žensk. Skozi celoten roman se zelo pogosto spominja svoje »edine« ljubezni, Diane Valentine.

V šestem poglavju se ponovno omeni umor Atkinsona; izvemo, da je po sedmih mesecih še vedno povsem neraziskan, zato se Mikovi nadrejeni odločijo, da bodo primer zaupali njemu, saj je diplomiral iz slavistike in odlično strelja.

Ko Mike pride na letališče, je priča »slavnostnemu« prihodu porno igralko in njenega fanta. Med Mikom in igralko izbruhne prepir, saj se igralka vede nadvse vzvišeno in v čakalnici zasede sedež Mikovi prijateljici.

V osmem poglavju gledamo ta prepir z Jonovimi očmi, saj Jon prav tako čaka na letališču na let v Jugoslavijo. A Mike in Jon se prvič »srečata« šele na letališču v Sloveniji, kjer pa še vedno ne spregovorita med sabo. Pogovor med njima se začne šele na avtobusu proti Bohinju, kjer ugotovita, da bosta nastanjena v istem hotelu – hotel Bellevue. V hotelu se nato en drugemu predstavita in skupaj večerjata. Mike Jona, glede na prvi vtis, označi za homoseksualca.

Mike je že naslednji dan začel z raziskavo umora. Spomnil se je na svoja dva prijatelja, Lojzeta in Danico Istenič iz Tacna, ki ju je spoznal med svojim dvoletnim študiranjem slavistike na ljubljanski univerzi in bi mu lahko pomagala. Dobili so se na Bledu, kjer slučajno istočasno Jon doživi neprijetnost, ker ne zna slovensko. Kupiti si namreč želi čistilo za obraz, a ga vsak mimoidoči nenamerno usmeri v napačno smer in na koncu pristane pri zobozdravniku.

V dvanajstem poglavju Mike začne navezovati stike z zaposlenimi v hotelu, saj je dobil informacije, da uslužbenci vedo, kdo je ubil Atkinsona, a nočejo sodelovati s policijo. Tudi sam se ni mislil izdati in se predstaviti kot agent, je pa povedal, da je policaj, ker je bil prepričan, da bo le tako najmanj sumljiv; vaje bil namreč dela po krinko. Natakariji niso bili prav zgovorni pri Mikovem poizvedovanju, zato je Mike začel razmišljati o svojem pomočniku, ki bi ga našel med gosti v hotelu. Slučajno je tudi Jon potreboval partnerja za tenis in tako sta se Mike in Jon spoprijateljila. Ravno med igranjem tenisa je Mike preko Lojzetovega prijatelja dobil pištolo, za katero je prosil Lojzeta ob njunem srečanju na Bledu. Jon je vse to videl, zato mu je Mike povedal razlog svojega obiska v Sloveniji. Istočasno je v grmovju ob igrišču nekaj zašumelo, Mike je dvakrat ustrelil proti vsiljivcu, a ga je samo oplazil. Neznanec iz grmovja je zbežal, tako da sta v na tistem mestu našla le prisluškovalno napravo. Na magnetofonski trak se je poleg pogovora med igranjem tenisa posnela tudi beseda v neznanem jeziku, ki jo je izrekel prisluškovalec, ko je bil zadet. Z Lojzetom in Danico so ugotovili, da gre za Irančana in da je to zagotovo tudi morilec Lawrenca Atkinsona.

Ob večerji v hotelu, sta Mike in Jon sedela ločeno, a še vedno dovolj blizu, da je Mike lahko pazil na varnost Jona. Sedaj sta namreč oba morala biti zelo previdna in neočitna pri raziskovanju. Na veliko začudenje obeh, je k Jonu prisedla nočna receptorica Ljubica z obvezano desno roko in želela, da bi jo Jon učil angleškega jezika. Skoraj prepričana sta, da ni osumljenka, saj se jasno loči rana ureznine od rane krogle. Naslednji dan do Mika pride skupina

fantov, zaposlenih v kuhinji hotela. Njihov »vodja«, Ivan Lalić, je začel pogovor o umoru, pa vendar ni še vedno povedal nič konkretnega za Mika. Čez nekaj dni Jon opazi Ljubičin vžigalnik, na katerem piše »Made in Iraq«¹. Ljubica mu razloži, da je to darilo njenega fanta Bogomila, ki je vojak in trenutno služi v Makedoniji. Pokazal ga je tudi Miku, ki je še vedno zbiral podatke in iskal osumljence. Mednje je štel tudi Martin Pym, Mikov stari znanec in sodelavec, ki je prav tako počitnikoval v Bohinju. Srečali so se na izletu pri slapu Savica.

Nekega dne so se angleški par iz hotela Bellvue in Mike, ki so se spoznali na izletu k slapu, odpravili kopati v Bohinjsko jezero. Kmalu so za njimi prišli tudi kuharji in natakarji iz hotela, razen Ivana. Eden izmed njih, Gregor, se med plavanjem začne utapljati, a mu nihče ne pomaga, zato ga reši Mike. Pri večerji k njemu ponovno pristopi Ivan, ki je v zahvalo, ker je rešil Gregorja, bil Miku pripravljen povedati več podrobnosti o umoru. Vmes, ko se vse to dogaja, spremljamo Jona in Ljubico, ki si na izletih ogledujeta Ljubljano in Gorenjsko, Jon si gre ogledati tudi Benetke. Ivan Miku pove, da imajo sedaj fantje iz kuhinje dovoljenje od »nje«, da ga ji pripeljejo, a več še vedno ne smejo povedati. Zvečer je Mike vse povedal Jonu. Dogovorili so se namreč, da neznano gospo obiščejo zjutraj. Naslednjega jutra sta prišla le Gregor in Ivan ter odpeljala Mika v neznano. Pred tem sta mu zavezala oči, zato je bil Mike vseskozi v pripravljenosti, da bi se rešil, če bi šlo karkoli narobe. Ves čas je poslušal Ivana in Gregorja, čeprav se, kljub temu, da nista vedela, da ju Mike razume, nista veliko pogovarjala; poskušal si je predstavljati razdaljo in čas ter s tem ugotoviti kam se peljejo. Rok mu nista zvezala, zato je sklepal, da mu vseeno le zaupata. Ko so prispeli, sta mu snela prevezo in ga peljala v hišo, ki je bila očitno v zasebni lasti. V sobo je prišla postavna ženska, ki ni bila Iračanka, govorila pa je z ruskim naglasom, kar je Mika povsem zmedlo. Prav tako mu ni bilo jasno od kje vé prav vse podatke o njem. Njeno obnašanje enači z Mata Hari. Ženska je govorila veliko več kot Mike sam, saj je še vedno moral biti previden; bil je namreč sam v sobi z neznanko. Še bolj ga zmede, ko mu ponudi ameriške cigarete in hkrati angleško kraljico naziva tako kot jo le Angleži – Njeno veličanstvo. Še preden se mu, po dolgem, a ne neprijetnem zaslišanju, predstavi, mu pove nekaj zelo ključnih podatkov. Ti so: da je resnično med tenisom prisluškoval morilec, da s policaji niso sodelovali, ker je sama hotela preveriti nekatere informacije ter da je potrebno morilca ali morilko likvidirati, a sama ni izurjena za to, zato to nalogo daje Miku. Predstavi se kot Helene Cooper. Cooper je poangleženi priimek Kuporovič. Je Rusinja, živela je v Londonu, nato prišla v Beograd in Slovenijo. Lawrenca Atkinsona je ljubila kot svojega brata, a sta

¹ Narejeno v Iraku.

razmerje iz političnih razlogov skrivala. Helene pove vso svojo življenjsko zgodbo in vse, kar se je dogajalo v zvezi z Atkinsonom.

V triinpetdesetem nadaljevanju izvemo, da naj bi Atkinsona ubila prav Helene. Vendar smo istočasno s šokom tudi »pomirjeni«, saj Helene to trdi, ker se počuti krivo, ker je takrat ni bilo ob Lawrencu kljub temu, da jo je prosil, naj gre z njim. Miku noče izdati imena morilca. Pove le, da ima načrt. Ivan naj bi Miku z gesto namignil kdo je, a morilca trenutno tako ali tako ni v Bohinju. Sedaj končno dobi besedo tudi Mike. Od Helene izve, da je morilec ženskega spola, nekje z Bližnjega vzhoda, obvlada slovenski jezik, je svetle polti ter po vsej verjetnosti dela za sovjetsko obveščevalno službo (KGB). Mike hoče biti povsem prepričan v njeno krivdo, preden jo ubije, saj Helene še vedno ne zaupa povsem. Le-ta mu zagotovi, da bodo dokazi o njeni krivdi prišli na dan šele ko bo ubita. Ivan naj bi mu morilko pokazal tik preden jo bo Mike ubil, saj si bo s tem zagotovil, da bo umor zgledal kot nesreča in ga ne bodo zaprli. Miku ne ostane drugega, kot da sprejme nalogo.

Ko se Mike vrne z neznanega kraja, vse pove Jonu, saj je on edini, ki mu lahko zaupa.

Bližal se je Jonov odhod in vrnitev v Anglijo, zato ga želi Ljubica peljati na Vogel. Pridružita se jima tudi Mike in Helene; on si ogleda kraj zločina, ona pa je prvič na kraju, kjer je bil umorjen njen ljubljani. Naslednje jutro je Ivan pri zajtrku sporočil Miku, da se nocoj morilka vrača iz Ljubljane. Pred večerom so imeli še dovolj časa, zato so šli Mike, Helene, Ljubica, Jon in še nekaj ostalih angležev iz hotela do jezera. Ljubica je opozorila, da se bliža ploha in morajo iti nazaj, a se Angležem, vajenim dežja, ni nikamor mudilo. Tri dekleta in en par so še ostali, Jon, Ljubica, Helene in Mike, pa so se odpravili nazaj proti hotelu. Vseeno jih je ujela močna toča. Po četrto uri vedrenja pri depadansi, se je Mike odločil, da se bo vrnil po ostalih pet Angležev. Na poti ga je nekaj udarilo v glavo, onesvestil se je in še drevo ga je uklestilo tako, da je bil obrnjen na trebuh, z glavo proti globači, kamor se je nabirala voda. Prepričan je bil, da je to njegov konec. Ker Mika kar dolgo ni bilo nazaj, je Helene predlagala, da gre nekdo za njim. Jon ni okleval, a je šel po cesti, ne po bližnjici v gozdu kakor Mike. V vasi je našel ostale, ki so mu povedali, da sta dve dekleti izmed njih utonili, ker sta padli v jezero, Mika pa niso videli. Jon je torej tekel nazaj, tokrat po bližnjici, našel prijatelja že nezavestnega, šel po Ljubico in Helene, da so ga skupaj odnesli v hotel in ga rešili. Med večerjo se Helene in Jon zastrupita s hrano – očitno jima je bilo podtaknjeno. Na srečo je bil Mike prešibak in je v sobi pojedel le jajce.

Naslednjega jutra (9. avgusta) je Mike od Helene zahteval naj mu pove vse od morilke. Izvemo, da uporablja ime Katrina in da dela v Bellevueju že skoraj štiri leta. Ta večer Ljubica za uslužbenke in nekatere goste organizira ogled ognjemeta s svojega balkona ob kresni noči, ki ga bodo imeli z jezera. To je bil tudi večer, ko je Mike moral izvesti načrtovano nalogo. Katrina je bila res na balkonu. Mike jo je pozdravil po arabsko, v njenih očeh pa je ob tem zaznal sovraštvo in presenečenje. Potiho jo ob ograji vpraša za koga dela in zakaj je morila, pa mu le odgovori, da za KGB in ker ji je bilo tako ukazano. Nihče ni videl, kako je Mike nato dal svojo nogo med njene in rahlo brnil, da je Katrina padla z balkona štiri nadstropja nižje. Policaji so zaslišali prav vse, ki so bili tisti večer v Ljubičini sobi, a ni noben povedal več, kolikor je bilo treba, da ne bi sum padel na Mika ali njih same. Ob koncu preiskave je zasliševalec povedal, da je prepričan, da je v tem primeru šlo za samomor. Uslužbenka sicer ni bila priljubljena, a kljub temu ne vidi razloga, da bi jo kdorkoli hotel ubiti.

2.2 Osebe

Bolj kot osebe so ključnega pomena dogodki. Ravno zato tudi ni dovršene in podrobne karakterizacije. Opisi oseb so podani le za približno predstavo videza določene osebe. Glavne osebe so dobro izobražene.

1. Lawrence Atkinson

Rodil se je v Surreyju. Pri osemnajstih je maturiral na znameniti zasebni šoli ter se takoj vpisal naprej na vojaško akademijo. Postal je podporočnik, dodelili so ga polku, kjer je služil že njegov oče. Naenkrat je dobil ukaz, naj gre v Beograd na veleposlaništvo, kjer bo opravljal delo pomočnika vojaškemu odposlancu. Vsi ga imajo radi. Najraje od vsega smuča. Skozi celoten roman se raziskuje njegov umor, tako da je vseskozi pasivno prisoten, čeprav je ubit že takoj v prvem poglavju.

2. Michael (Mike) Dennison

Rojen je bil in še vedno živi v Hertforshiru. Star je trideset let. Ne izgleda kot policaj, saj ima dolge lase, ponavadi nosi kavbojke in navadno majico. Na londonski univerzi je z odliko diplomiral iz slavistike. V času študija je dve leti študiral na Univerzi v Ljubljani. Po diplomi se je za dve leti pridružil vojakom, a se je naveličal in se nato zaposlil pri vojaški obveščevalni službi, kjer je delal na vseh koncih sveta. Gladko govori rusko, slovensko, srbohrvaško, nemško. Mike je že pet let član varnostnih enot. Že kot otrok je bil samotar in tudi svoje delo je najraje opravljal sam, zelo pogosto s tujim imenom. Nepoznanim osebam, s katerimi je

prihajal v stik, se je predstavljajal kot voznik mini taksija. V avtu vedno posluša glasbo, saj ga le-ta sprošča. Sproščajo pa ga tudi kajenje, ženske ter hrana in pijača. V romanu je od vseh teh treh »sprostitutvenih aktivnosti« najboljši izpostavljen njegov odnos do žensk. Ves čas se spominja svojih prejšnjih punc, še posebej pa Diane, ki jo je edino zares ljubil. Preteklost ga omejuje, a nima veze z osrednjim dogajanjem v romanu. Zase pravi, da je neprekosljiv šofer, strelec in zapeljivec. V svoji službi ni ubil še nikogar, niti ni imel tega namena; dogajanje proti koncu romana ga pripelje ravno do tega.

3. Jonathan (Jon) Marks

Iz samega besedila razberemo, da rad bere in dobro jé. Zmeraj se je bal, da bi ga imeli za nevedneža. Po poklicu je samostojni knjigovodja. Več o njem ne izvemo, čeprav je skoraj vsepovsod ob Miku.

4. Helene Cooper (Kuporovič)

Rojena je bila v Moskvi in je stara šestindvajset let. Oče je bil znanstvenik, mati matematičarka, a sta se ubila, ko so jima četrtič odklonili vizum za tujino. Sama je nekaj časa živela v Londonu. Je diplomirana psihologinja in je po preselitvi v Beograd, na tamkajšnji univerzi opravljala delo docentke ter pisala knjige. Ko prvič vstopi v sobo, je opisana takole:

»Vstopilo je dekle. Srednje veliko, ne suho ne obilno, zagotovo ne Iračanka.« (Miller, 49. nadaljevanje)

Edino njena zunanost je natančno opisana, a še ta podana skozi Mikove oči:

»Dennison jo je natančno opazoval. Zelo privlačna je bila. Temne lase je imela gladko počesane. V pramenih so ji s temena padali čez ramena. Na konceh so se rahlo vihali. Pogosto se je nasmihala. Ljubka, je pomislil. Obleko bi spet, po svojem izrazoslovju, opisal kot zahodnjaško. /.../ Kavbojke in sracjo, odpeto do precepa.« (Miller, 49. nadaljevanje)

Nastopa še kar nekaj stranskih oseb, ki imajo v določenem dogodku svojo vlogo, drugače pa ne izstopajo.

2.3 Izhajanje

Roman je izhajal od 25. maja 1983 do 17. avgusta 1983 kot podlistek časopisa Delo (67 nadaljevanj). V knjižni obliki ni izšel.

2.3.1 Feljton ali podlistek

Oblika se je razvila v 1. polovici 19. stoletja v Franciji. Beseda feljton (fr. *feuilleton*) naj bi bila prvič uporabljena leta 1799 za oglasno prilogo (fr. *feuille d'avis*) pariškega časopisa »Journal

des Débats«. Slovenski izraz izhaja iz prevoda francoske besede za list (*feuille*), ker pa je v časopisu pisan pod črto, ga imenujemo podlistek. Le-ta je k nam prišel leta 1855 preko nemškega časopisa *Laibacher Zeitung*, medtem ko Slovenci začnemo pisati svoje feljtone šele deset let za tem. Kot najboljša predstavnika pisca podlistka sta na Slovenskem poznana Janko Kersnik in Ivan Cankar.

SSKJ feljton definira kot živahno, duhovito pisan literarni sestavek, navadno grafično ločen od drugega gradiva, podlistku pa pripisuje prozni sestavek v več nadaljevanjih.

O romanu v feljtonu France Vreg v svojem delu *Feljton* zapiše »Roman, ki izhaja v časniku pod črto, uvrščajo nekateri med feljtonistične oblike, zato ker ima funkcionalno in oblikovno skupne poteze s feljtonom. Imenujejo ga časnikarski roman in ga kot takega izločajo iz umetniških oblik romana, čeprav vemo, da je nastal v historičnem razvoju« (Vreg 2002: 30). S feljtonom ga torej družita le formalna objava pod črto in lahkotna vsebina. Trdi tudi, da mora biti roman za objavo v feljtonu predvsem zabaven ali aktualističen, kar pa je ena izmed glavnih značilnosti trivialne literature, tj. branje za zabavo.

2.4 Zgradba romana

Roman sestavlja šestindvajset poglavij. Vsako poglavje je s tremi zvezdicami ločeno v nekakšna podpoglavja. Ob branju nam to vzbuja občutek menjave prizorov, kakršni so značilni za filme. Tak način pisanja opisuje tudi Pageaux v eni izmed svojih imagoloških razprav, kjer pravi, da obstajata dve možnosti organiziranja pripovedi. Pri prvi spoštujemo vrstni red romana z uvodom, zapleti in zaključkom. Razdelitev se tako prilagaja zaporedju ključnih trenutkov dogajanja. *Spoznaj svojega sovražnika* je sestavljen glede na drugo možnost organiziranja pripovedi, kjer »se lahko pripoved navdihuje tudi po filmski logiki. Tak pristop zahteva zaporedje dogodkov, ki spočetka ne dajejo vtisa neposredne povezanosti. Kasneje pa se različne niti iste pripovedi združijo« (Pageaux 2008: 123, 124).

Roman je kratek (med 20.000 in 45.000 besed), kratke so povedi, skladnja in jezik sta zelo preprosta.

2.4.1 Pripovedovalec

V romanu prevladuje tretjeosebni, personalni pripovedovalec. Veliko je tudi dialogov, torej vključenosti premege govora.

49. in 50. nadaljevanje vključujeta nekakšen notranji govor, podoben toku zavesti, kjer se zdi, kot da beremo misli in razmišljanja glavnega junaka. Te besede namenja sam sebi. Gre za nekakšno samovzpodbudo oziroma samokontrolo:

»'Zakaj se sprenevedate?' mu je očitala v srbohrvaščini. Toda njen izgovor ni bil pravi. 'Diploma z odliko iz slavistike. Dve leti v Ljubljani. Zakaj se delate neumnega?' Ne daj se zmesti! Bodi miren! Neumno jo glej! 'Kaj ste, Michael Dennison?' Molči! Zdaj govori vsaj po angleško.« (Miller, 50. nadaljevanje)

Na ta način dobi dogodek še večjo intenziteto, branje postane hitrejše, bralcu se namreč »mudi« h končnemu razvoju tako atraktivnega dogodka.

2.5 Žanrska oznaka

Roman *Spoznaj svojega sovražnika* je špijonski oziroma vohunski roman.

Zanimivo je, kako na žanr vohunskega romana gledata priznana slovenska sociologa Rastko Močnik in Slavoj Žižek. V knjigi *Memento umori* zapišeta, da je termin potrebno razumeti v širšem pomenu. V vohunskem romanu po njunem mnenju ne gre samo za vohunske zadeve, ampak je prisotno tudi t.i. »politično podzemlje« z zločinskimi in ilegalnimi operacijami, vohunjenji, sabotажami, umori ..., za vsem tem pa stoji država. Trdita tudi, da »sodobni vohunski roman izhaja iz dveh virov. Na eni strani je postopoma naraščajoča napetost med imperialističnimi velesilami ob prelomu stoletja v anglosaškem svetu spodbudila razvoj desnacionalističnih vohunskih zgodb, v katerih mrgolijo slabiči, izdajalci in Judje v službi Nemcev, Rusov, 'rumene nevarnosti' itn., ki vsi od znotraj, prikrito skušajo spodjesti veliki angleški imperij« (Žižek, Močnik 1982: 283). Tudi v romanu *Spoznaj svojega sovražnika* je zaznati fobijo Anglije pred ostalimi, v tem primeru slovanskimi državami, saj v Sloveniji, pod krinko KGB-ja², ubijejo angleškega političnega predstavnika.

Tudi komparativist Pageaux prikazuje splošni načrt vohunskega romana v obliki dveh taborov, ki si stojita nasproti. Obstajajo vsaj tri kombinacije nasprotujočih si taborov:

- država (dežela, od koder prihaja agent) in povzročitelj (ki ga mora agent uničiti);
- tajna služba in »organizacija« (ki jo je potrebno onesposobiti);
- agent s svojo nalogo in ženska, s katero se sreča med izvrševanjem te naloge (lahko je zaveznica ali sovražnica, lahko zdaj eno, zdaj drugo ali pa najprej eno, potem pa drugo).

² KGB je kratica za osrednjo sovjetsko varnostno-obveščevalno službo, ki so jo ustanovili 13. marca 1954 in razpustili 6. novembra 1991. Znana je bila tudi po številnih vohunjenjih, krutih likvidacijah ipd.

Vse tri kombinacije najdemo tudi v Millerjevem romanu. Država je Anglija, povzročitelj je Katrina. Tajna služba so angleške varnostne enote, onespobljena organizacija je KGB, saj je njihova agenta Katrina ubita. Agent Mike Dennison se speča z v Rusiji rojeno Angležinjo Helene Cooper, ki je najprej predstavljena kot njegova sovražnica, kasneje pa se izkaže za zaveznico in še ljubimko.

2.5.1 Definicija vohunskega romana po Danielu-Henriju Pageauxu

Francoski komparativist Daniel-Henri Pageaux v eni izmed svojih imagoloških razprav z naslovom *Stereotipi v vohunskih romanih* podaja definicijo vohunskega romana, s katero najdemo v Millerjevem romanu kar precej vzporednic. Trdi, da v vohunskem romanu nastopa skrivnost oziroma nevarnost, ki preži doma ali v tujem, eksotičnem kraju, in jo mora posebni agent razrešiti oziroma pojasniti in odstraniti. S takim izhodiščem pa v bralcu vzbudi občutje, podobno skepsi ali nejeveri, ki jo še krepi z bralčevo predstavo o za junaka ugodnem koncu romana. Pisec romana mora zato, po Pageauxovi razlagi, nesorazmerno podaljšati fazo sistematizacije skrivnosti, kar doseže s pomočjo neurejenega zaporedja prigod, v katere se zaplete glavni junak, ponavadi vključuje tudi zaplete različnih oseb na različnih krajih, ali pa se omeji na predmete kot so miniran telefon, zastrupljen viski ipd.; v našem romanu lahko izpostavimo na primer zastrupljen djuveč. »Vohunski roman se oddaljuje od romana in se približuje fantastiki, kar pomeni, da predvsem povečuje posameznika. Posebni agent sam premaga vse ovire in njegovo življenje se vedno bolj spreminja v golo zaporedje dogodivščin. Ker pa se bralec v nobenem trenutku ne more vživeti ne v začetne nevarnosti ne v tiste, ki jim sledijo, se dogajanje vedno bolj vrti v prazno. Opraviti imamo z nesmiselno fikcijo, ki je sama sebi namen. /.../ Individualizem, težave in zapleti, 'cenena' fikcija, to so elementi vohunskega romana (Pageaux 2008: 119, 120).« Pageaux prav tako odlično in enostavno prikaže bazo vohunskega romana, katero nato pisec razvija v roman. Vohunski roman se pričinja z nalogo, ki jo mora po naročilu opraviti agent, ki je največkrat pod krinko. Pisec naj bi prikazal, da agent dano nalogo opravi na način, kot bi jo katerikoli državljani, pri tem pa je najbolj pomembno, KAKO bo to izvedel. »Prevlada načina (*kako*) nad vzrokom (*zakaj*) pa pomeni, da smo prešli od problemske pripovedi z moralnim naukom k pripovedi, ki je sama sebi namen (Pageaux 2008: 120).« Pričakovane romanescnega srečnega konca v vohunskem romanu ni, običajno se namreč končajo z uspešno opravljenimi agentovimi nalogami, po kateri dobi le-ta nekaj dni zasluženega počitka. Tako se konča tudi Millerjev roman.

Z oznako vohunskega romana pa delo Davida Millerja takoj dobi še dodatno oznako trivialne literature.

2.5.2 Trivialna literatura in vohunski roman

Miran Hladnik v svoji knjigi *Trivialna literatura* le-to razlaga kot literaturo, ki je bila kdaj iz estetskih ali funkcionalnih razlogov razvrednotena. Njena uporabna vrednost je zgolj socialno-psihološka. Hkrati opozarja, da je ta oznaka časovno omejena z začetkom uporabljanja izraza »množična produkcija« in s samo dejansko produkcijo oziroma masovno naklado literature, ki se je začela v drugi polovici 18. stoletja. Trivialno literaturo pravzaprav definira nova plast bralcev, saj je kar naenkrat literatura dostopna prav vsakomur. »Trivialna literatura je bolj kot literatura avtorja literatura bralca. Temu pa avtorjevo ime ne pove veliko, saj v berilu ne išče njegovega oblikovalnega genija, ki ga bo razumel kot narodov ustvarjalni genij, ampak ga zanima v prvi vrsti neproblematična vsebina« (Hladnik 1983: 75). Tudi SSKJ trivialno literaturo razlaga kot množično razširjeno, ponavadi umetniško manj vredno literaturo.

Razvilo se je kar precej žanrov, ki jih enačimo s trivialno literaturo. To so: družinska, dekliškovzgojna, ženskosvetniška, najdenska, izseljenska, divjezahodna, roparska, zgodovinska, kmečka, kriminalna, vojaška, grozljiva, vaška povest, ženski romani, znanstvenofantastični romani, robinzonade, pustolovska povest/roman ..., a vseeno npr. »*The Life and Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner* (1719) Daniela Defoeja, prvega kot podlistek tiskanega angleškega romana, ne moremo šteti med trivialna besedila« (Hladnik 1983: 44).

Za prve pustolovske romane veljajo: *The Riddle of the Sands* iz leta 1903 Erskina Childersa, *A gun for Sale* iz leta 1936 Grahama Greena in strip Petra O'Donnella iz leta 1963, kjer glavna junakinja Modesty Blaise (naslov stripa je enak glavni junakinji) velja za žensko različico *Jamesa Bonda* Iana Fleminga. »James Bond je kombinacija kavboja, detektiva in junaka grozljivega romana. V imenu države se bori proti skupinam, ki so ji nevarne (Rusi, aziati, Slovani itd.). Seks, rasizem in nasilje se brez predsodkov povezujejo z občasno sentimentalnostjo, prizorišče se iz mondenih središč seli v daljne eksotične pokrajine in obratno« (Hladnik 1983: 51). V romanu *Spoznaj svojega sovražnika* torej Bohinj in Bled oziroma Slovenija kot taka nekemu Angležu definitivno predstavlja eksotično pokrajino.

Pustolovskega ali vohunskega romana ne smemo povsem enačiti s trenutno najbolj brano in razširjeno kriminalko. So si pa sorodni. Tako kriminalka kot vohunski roman sta na začetku zasatavljena kot uganka, ki jo na koncu glavni junak razreši s pomočjo razumnega sklepanja. »Zločin je na koncu obvezno kaznovan, kriminalka vzpostavlja moralno ravnotežje na svetu. Z

zločinsko tematiko, lovom, zasledovanjem in bojem pa gódi tudi bralčevi nagoni plati« (Hladnik 1983: 51), kar samemu žanru še bolj dvigne popularnost in s tem njegovo trivialnost.

Veliko trivialne literature je na začetku izšlo v nadaljevanjih ali serijah; gre za kolportažno literaturo. Njena predhodnika sta časopisni podlistek in knjižna zbirka z eno temo. Na Slovenskem segajo začetki take literature v leto 1901, ko je začel izhajati kolportažni roman Josipa Rubinsteina *Beračeve skrivnosti ali preganjanje okoli sveta, velik roman, poln razkritja skrivnosti človeške družbe*. Gre za prevod iz nemškega izvornika dela Karla Maya, *Waldröschchen*. Ženskam najbolj všečen takovrsten roman je bilo delo Émila Richebourga z naslovom *Prokleta*, ki je izhajal leta 1885 v podlistku časnika »Ljubljanski list«.

2.6 Čas dogajanja

O času dogajanja ne izvemo prav veliko. Roman se začneja »in medias res«, brez kakršnegakoli uvoda, predzgodbe ali česa podobnega. Vse ključne podatke za razumevanje izvemo kasneje, sproti v romanu.

Začetek romana je postavljen v december. Drugo poglavje je postavljeno v začetek januarja, nato pa se po sedmih mesecih začne reševanje nezaključenega primera umora Lawrence Atkinsona. Roman se zaključi 9. avgusta, vendar ni znano katerega leta. Glede na to, da je Slovenija še nesamostojna država Jugoslavije, vsekakor med letoma 1963 in 1991. Leto bi lahko še nekoliko omejili glede na izhajanje romana v podlistku, kar je bilo leta 1983, tako da bi si skoraj upala trditi, da se roman dogaja 83. leta ali pa kakšno leto prej. Niti ni to ključnega pomena, razen v politični ureditvi, ki jo na nekaterih mestih junaki tudi komentirajo.

3 Slovenija kot dogajališče romana

Zelo zanimiv je izbor krajev, kjer se roman odvija. Gre za Slovenijo Socialistične federativne republike Jugoslavije. Zajema območje Gorenjske (Bohinj, Bled, Kranj) ter slovensko prestolnico Ljubljano in italijanske Benetke. Gre za turistično najbolj atraktivne in obiskane kraje, kar me navdaja z občutkom, da je roman nastal tako, da je avtor sam bil turist v Sloveniji, obiskal iste kraje in tu dobil navdih za svoje delo. Glede na natančne opise stanja v državi, izgleda hiš, značilnega obnašanja ljudi in njihovih navad, slovenska imena ipd., po mojem mnenju drugačna možnost niti ne obstaja. Zelo nazorno je opisan tudi, na primer, način gradnje hotelov:

»Hotel Bellevue je kot mnogi drugi hoteli v Sloveniji zgrajen v hrib. Zaradi tega je prvo nadstropje pravzaprav pritličje. Restavracija je pri tleh, toda pravzaprav v kleti, vstop vanjo je naravnost izpred stavbe. Z dvorišča so vodile stopnice do recepcije v pritličju.« (Miller, 17. nadaljevanje)

Hotel Bellevue v Bohinju, kjer sta lepo razvidna gradnja v hrib in teniško igrišče.

3.1 Na kratko o imagologiji

Literarna imagologija je interdisciplinarna panoga primerjalne književnosti in preučuje podobe tujega v nekem delu ali književnosti. Povezuje se z raziskavami etnologov, antropologov, sociologov, duhovnih zgodovinarjev ..., torej tistimi področji, ki raziskujejo kulture in njihove drugosti, istosti, sprejemanja tuje kulture, izgubo lastne kulture, kulturne odtujitve ipd. Imagološke temelje je leta 1932 postavil Jean-Marie Carré, danes pa za vodilnega evropskega imagologa velja Daniel-Henri Pageaux, ki pojem podobe definira: »Vsaka podoba nastane, ko se Jaz, lahko tudi neznatno, zave svojega odnosa do Drugega, nekega Tukaj v odnosu so Drugje. /.../ Podoba je torej predstava neke kulturne realnosti, skozi katero posameznik ali skupina, ki sta jo izoblikovala (ali jo delita in razširjata), razkrivata in izražata družbeni, kulturni, ideološki in namišljeni prostor, v katerega se hočeta uvrstiti. V tem prostoru se s pomočjo podob in predstav izražajo načini, s katerimi se neka družba vidi, razmišlja o sebi, hkrati pa razmišlja in sanjari o Drugem« (Pageaux 2005: 10). Poznamo tri temeljne odnose med dvema kulturama. To so:

- **manija**

Tuja realnost je s strani pisatelja ali skupine pojmovana kot absolutno večvredna od lastne ali opazujoče kulture. Na nek način s tem svojo lastno kulturo pisatelj razvrednosti oziroma nanjo gleda kot na manjvredno.

- **fobija**

V razmerju do izvorne kulture je tuja realnost pojmovana kot manjvredna. Gre za obraten odnos od manije, torej je lastna kultura boljša od druge, zato tudi predvideva eliminacijo – simbolično smrt Drugega.

- **filija**

V tem primeru je tuja realnost sprejeta pozitivno in dopolnjuje opazovano kulturo. Filija je edini primer realne dvostranske izmenjave, nekakšno sožitje dveh kultur. Za filijo so značilna poznavanja in vzajemna priznavanja, kritične izmenjave in enakopravni dialog med Jazom in Drugim.

Pri raziskovanju in opazovanju medsebojnih odnosov ima v imagologiji pomembno vlogo tudi posebna oblika podobe, stereotip. Le-ta velja za karikaturno obliko podobe, ki prenaša »bistveno« sporočilo, razširja le bistveno obliko, je izraz zaustavljenega časa. Stereotip, ki prenaša definicijo Drugega, prenaša t.i. kolektivno védenje, ki želi biti veljavno v vsakem zgodovinskem trenutku. Stereotip prav tako ni večpomenski, je pa večkontekstualen. Ob tem se moramo zavedati dejstva, da imajo stereotipi v večini negativno konotacijo. Tone Smolej v svoji razpravi *Perspektive imagologije* poudarja, da »imagologija ugotavlja zlasti stereotipne podobe posameznega naroda v določeni književnosti, jih kronološko razvršča in jih skuša razložiti, hkrati pa jih primerja s stereotipnimi podobami drugih narodov v isti literaturi. Tako opozarja na banalnost in škodljivost stereotipov« (Smolej 2005: 27).

O stereotipih v vohunskem romanu pa Pageaux razlaga, da kraj agentovega delovanja, »to daljno deželo avtor prikaže v krajših ali daljših opisih ali pa samo v kratkih prebliskih in pri tem uporabi prvi prijem: predstavitev eksotike. V povezavi s tem se pojavi cela kopica nacionalnih stereotipov« (Pageaux 2008: 122). S takimi in drugačnimi stereotipi ter predstavitvami podobe Slovenije in Jugoslavije v obravnavanem romanu pa se bomo ukvarjali v naslednjem poglavju.

3.2 Podoba Slovenije in Socialistične federativne republike Jugoslavije

Marcel Štefančič v članku *Jugoslavija v vohunskih romanih* pravi: »Vohun se mora bolj ali manj držati le turističnega vodiča in ne more zgrešiti, saj praviloma vedno pride tja, kamor ga pošljejo, pa naj si bo navidez še tako zapleteno in daleč« (Štefančič 1986: 66). Nato poda primer Jamesa Bonda, pisatelja Iana Fleminga, v romanu *Dr. No*, kjer je Bond poslan na zelo eksotično-turistično potovanje na Jamajko. Če smo že pri Flemingu, ne smemo izpustiti romana *From Russia With Love*³, kjer Bond potuje z Orient Expressom od Istanbula do Francije. V

³ V slovenskem prevodu je izšel kot *Pozdrav iz Rusije*.

Jugoslaviji sicer nikoli ne izstopi, tako da »Jugoslavija uteleša samo 'mejo', brez katere vohunski roman načelno ne bi imel nobenega smisla« (Štefančič 1986: 69). V tem poglavju Jugoslavija predstavlja območje, kjer zanj ni nevarnosti, čeprav se na koncu romana izkaže, da je Bondov nasprotnik na vlak vstopil prav v Beogradu. Z vsem tem, se bi še lahko strinjali, nikakor pa se ne moremo s Štefančičevim zaključkom, kjer pravi, da »Jugoslavija v vohunskih romanih ne funkcionira kot diegetsko prizorišče, prav narobe, Jugoslavija je v vohunskih romanih uprizorjena kot 'žanrski fascinum', kot zakon, prek katerega vstopa sam vohunski roman v razmerje 'verjetnosti'« (Štefančič 1986: 70). Glavno dogajanje je namreč v Millerjevem vohunskem romanu locirano ravno v Jugoslavijo, natančneje Slovenijo.

V romanu, kot že omenjeno, najdemo kar precej opisov, komentarjev, opažanj v zvezi s Slovenijo in tudi z Jugoslavijo. Lahko bi jih razdelili v naslednje skupine:

Podoba Jugoslavije skozi oči »Drugega«, kjer že v 1. nadaljevanju izvemo, da je Jugoslavija, v primerjavi z Veliko Britanijo, poceni. Ena izmed zanimivejših opazk se nanaša na avtobusno ureditev:

»Če se v Jugoslaviji vkrcáš na avtobus, je zmeraj dobro vprašati, kam pravzaprav pelje. Zmeraj je bilo petdeset odstotkov verjetnosti, da gre v nasprotno smer.« (29. nadaljevanje)

Še bolj zanimiva je opazka glede toaletnih prostorov:

»Stranišča v Jugoslaviji so zvečine drugačna kot v Britaniji. Školjke so na Angleškem narejene tako, da izmeček pade naravnost v vodo, tu pa je bilo ravno narobe. Voda je spredaj.« (33. nadaljevanje)

Dotakne se tudi nekoliko bolj politično obarvanih zadev:

»V Jugoslaviji je vojaška obveznost sicer splošna, toda malo verjetno je, da bi mogli vse izuriti tako temeljito. Čeprav imajo svoj sistem splošne ljudske obrambe, čeprav nimajo malo sovražnikov, ki jih skušajo destabilizirati, so kar uspešni in stanje v državi je v primerjavi s špansko Baskijo ali s Severno Irsko ali celo z Rdečimi brigadami v Italiji kar dobro.« (46. nadaljevanje)

»Pa tudi bolje je, če na izletih ni zraven Jugoslovanov. Cariniki potem preiščejo avtobus od enega konca do drugega.« (47. nadaljevanje)

Pisatelj nekaj pogledov na Jugoslavijo podaja skozi oči ženske, rojene v Rusiji, nekaj časa živeči na Angleškem, ki se je ustalila v Jugoslaviji:

»Veš, na Angleškem sta dve vrsti ljudi. Ljudje, ki delajo za denar, in ljudje, ki ne delajo, pa vseeno hočejo denar. Prvi so kapitalisti, drugi pa socialisti. /.../ V Jugoslaviji imate socializem, ker ljudje hočejo delati.« (43. nadaljevanje)

»Sovjetska stvarnost me je razočarala, toda ne mislite, da gre za antikomunizem – le tamkajšnja podoba 'realnega socializma' mi ni všeč. /.../ Življenje v Sovjetski zvezi sem nekako pogrešala. Posrečilo se mi je priti v Jugoslavijo. V Beograd. Življenje v Jugoslaviji mi je všeč. Ni ne Vzhod ne Zahod, temveč nekaj zase, ne eno ne drugo.« (52. nadaljevanje)

Glede na politično ureditev – socializem, kjer ima (krščanska) vera stranski pomen, so praznovani tudi prazniki. Avtor tu polaga besede v usta Jugoslovanki, torej gre za **pogled na Jugoslavijo skozi jugoslovanske oči**:

»Pri nas v Jugoslaviji božič ni priznan praznik. Novo leto praznujemo.« (37. nadaljevanje)

O takratnem življenju v Jugoslaviji beremo naslednje:

»V Jugoslaviji moraš kar naprej gristi v kolena.« (42. nadaljevanje)

Saj tudi plače niso bile najboljše:

»Vedel je, da plač v deželi ni mogoče primerjati z angleškimi. Še več, najbrž je na mesec zaslužil več, kot mnogi Jugoslovani v enem letu, celo v Sloveniji, kjer so bili dohodki sorazmerno višji kot v drugih delih države.« (43. nadaljevanje)

Ne pozabi seveda niti na **prebivalce Jugoslavije** kot take. V 39. nadaljevanju izvemo, da se je nekoč v avtobusu vozil skupaj z Jugoslovani, ki se jih spominja kot veselo družčino, ki je prepevala priljubljene domače pesmi.

Sicer pa Jugoslovanov ne vidi kot najbolj odprtih za tujce:

»Nemško ime je bilo nenavadno, kajti Jugoslovani nimajo posebno radi Nemcev in nemških imen. Denar, ki ga Nemci in Avstrijci prinašajo v Jugoslavijo jim seveda ne smrdi, saj dobro vedo, s čim si mažejo maslo na svoj kruh. Nemcem je pa tako vseeno, ker so docela neobčutljivi na to, kaj si drugi narodi mislijo o njih.« (47. nadaljevanje)

Opisani so kot zelo zavedni državljani:

»Po mojem mnenju v Jugoslaviji našim ljudem nočejo nič povedati, ker jim ne zaupajo. Zelo malo naših je, ki znajo njihov jezik in tako se domačini delajo, da jih ne razumejo.« (11. nadaljevanje)

Glede na to, da je bila takratna Jugoslavija sestavljena iz več velikih držav, je prihajalo tudi do raznih nasprotovanj, zato v romanu zasledimo tudi sledeči komentar:

»Saj veš, da so si Jugoslovani iz različnih koncev države včasih navzkriž.« (65. nadaljevanje)

Predstava Slovenije definitivno ni zanemarljiva. Že v začetnih nadaljevanjih romana jo avtor na jezikovni ravni primerja z Jugoslavijo in njenim uradnim jezikom. Razlika med slovenščino

in srbohrvaščino je namreč kot razlika med italijanščino in španščino. Gre torej za dva podobna jezika, dve podobni državi. Pa vendar:

»Slovenija je bolj zahodnjaška kot vzhodnjaška.« (52. nadaljevanje)

Glede na spodnji opis, je Slovenija tudi gospodarsko dobro razvita:

»S sestro in bratom sta se dobila v veži hotela Creina, nasproti Globusove veleblagovnice, ene najmodernejših v Sloveniji.« (26. nadaljevanje)

Navdušuje ga s svojo lepoto:

»Bistra voda Save. Pod zagrebškimi mostovi je že pošteno umazana.«(60. nadaljevanje)

Opisuje, da je Slovenija takrat še bolj usmerjena v zimski turizem, saj avtobusi niso imeli vgrajenih klimatskih naprav. Turisti so takrat prihajali predvsem iz Avstrije, Nemčije in Jugoslavije. Tudi urbanizacija je bila kar precej drugačna od današnje:

»Ko se je spuščal po hribu od hotela proti vasi, mu je prišlo na misel, kako je nekoč razvrstil naseljene dele Jugoslavije. Tu so bila velika mesta kot Ljubljana; mesta kot Kranj, vasi kot Bled in zaselki kot Bohinj.« (18. nadaljevanje)

»V Sloveniji je veliko hiš podobnih planinskim kočam.« (49. nadaljevanje)

O danes že mestu Bled se lahko poučimo celo z zgodovinskega stališča, saj Slovenka Angležu razlaga:

»Na Blejskem otoku je cerkvica, kjer zvonijo zvonovi ves čas. Nekoč, pred stoletji, ko so Turki prihajali sem, so ljudje zvonili ob napačnem času. Turki tako niso vedeli, koliko je ura.« (42. nadaljevanje)

Nekoliko ga le šokira dejstvo, da na Bledu čolni ne vozijo po voznem redu.

Kot Angleži, vajeni dežja, se prvič srečajo z naravnim pojavom, imenovanim toča, kar opiše v 60. in 61. nadaljevanju.

V romanu je najti tudi nekaj opisov **Slovencev**. Mike poudari dejstvo, da njegova prijateljica Danica, ki je Slovenka, odlično govori angleško, medtem ko ima Jon kar precej problemov s Slovenci, ki ne razumejo, da sprašuje za pot do lekarne ali drogerije, saj nazadnje pristane pri zobozdravniku. Tudi Slovence Miller opiše kot zelo zadržane, zaprte vase, nezaupljive do vsega tujega:

»Mislim, da dovolj dobro poznate ljudi v tej deželi in kot veste, tujcem ne zaupajo preveč.« (53. nadaljevanje)

Prav tako bi jih lahko označili kot samostojne, navajene poskrbeti zase, kar se da razbrati iz naslednjih besed:

»V Sloveniji za svojo zabavo vsak poskrbi sam. Ni tako, da bi jim drugi poskrbeli za vse.« (60. nadaljevanje)

Za Slovenijo še dandanes velja, da ima kar precej južnjaških priseljencev, ki so v Slovenijo prišli zaradi boljših življenjskih pogojev. Običajno so to moški, ki opravljajo nekoliko bolj težaška dela, predvsem v gradbeništvu. Tako moški kot ženske so zaposleni tudi v gostinstvu, čeprav so ženske bolj pogosto zaposlene kot snažilke. Vsi pa imajo skupne težave, na katere pokaže romanopisec:

»Okrog delavcev iz drugih republik, ki delajo v Sloveniji, se včasih razvnamajo razprave, bolj drugod kot v Sloveniji. Da prihaja do nesporazumov, da jim ni zmeraj lahko, da prihaja tudi do nesporazumov, ki jih nekateri izkoriščajo. To seveda vpliva nanje in zato so včasih zaprti vase.« (51. nadaljevanje)

V romanu je med drugim najti tudi **kulinarične posebnosti**. Angležu Jonu je kava zanič. Menda zaradi mleka, ki se uporablja v kavi. Že na letalu prav tako Jonu ni všeč hrana, zato upa, da bo v Jugoslaviji boljša. Ko nato nekega dne kósi na Bledu, v hotelu Park, ne more verjeti, kako poceni je hrana. Najdražje kosilo v hotelu je bilo veliko cenejše kot enaka količina hrane v Londonu. Proti koncu romana je nato omenjen še djuveč, tradicionalna srbska jed. Kar se tiče pijače, pa beremo naslednje:

»Menda ni dežele, kjer je mogoče dobiti toliko različnih, čistih sadnih sokov. Za abstinenta pravi raj, saj so bile sicer tuje pijače v nasprotju z domačimi vini in žganjem izredno drage.« (31. nadaljevanje)

Še posebej zanimiv pa je opis lastnega naroda, torej **Anglež opisuje Angleža**, kjer gre za nekakšno samokritiko. V 40. nadaljevanju beremo o Britancih, ki naj bi imeli čudno navado – zmeraj jih zanima poklic njihovih sonarodnjakov.

4 Stvarnost v fikciji

Poleg dejanskih krajev in držav, kjer se vsa pripoved dogaja, Miller skozi celoten roman v svoje fikcijsko delo vnaša stvarne, resnične osebe. Sicer osebe kot take svoje vloge ne igrajo, so pa omenjena njihova dela. Največkrat tak prijem uporabi za kakšno primerjavo, na primer:

»Zgradba iz enajstega stoletja ga je že iz daljave očarala, saj se mu je zdela kot zmes iz Grimmovih pravljic in Ruritanije iz romana Anthonyja Hopa o 'Jetniku v Zendi'.« (Miller, 22. nadaljevanje)

Glede na to, da se roman dogaja v Sloveniji, avtor ne pozabi omeniti največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna. V desetem poglavju beremo:

»'Ali je prostor zaseden?' jo je nagovoril po slovensko. Bila sta v veliki čitalnici Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. 'Ne.' Dennison je dvignil pogled s knjige slovenske poezije. 'Prešeren je moj najljubši pesnik,' se je nasmehnila Danica, ko je opazila, katerega pesnika prebira Dennison. 'Mar ni ljubljenev vseh?' ji je vrnil smehljaj. (20. nadaljevanje)

Nato sledi Daničino recitiranje zadnjega izmed desetih sonetov, ki sledijo Sonetnemu vencu.

*»Odprlo bo nebo po sodnem dnevi
se zvoľjenim, svit glorie nezrečeni,
vso srečo bodo vidli pogubljeni,
ki stali bodo tam na strani levi.*

*Pogled ta bolj jih ko goreči lévi,
in ko strahovi vsi 'z peklà spušeni
bo ustrašil, od njega naprej podéni
mirú ne bodo najdli v večni reví.*

*Oči nje od ljubezni razsvetljene
smejale so se zvoljenmu naproti,
bil pričá sem nju sreče nezrečene;*

*mi pred očmi je v nartemnejšem kóti
pogled ta, brez miru naprej me žene
v obupa brezne po brezkončni poti«
(Prešeren 1999: 143).*

V naslednjem nadaljevanju izvemo še za točno lokacijo spomenika Francetu Prešernu – nahaja se ob Ljubljani, nasproti frančiškanske cerkve.

V 33. nadaljevanju avtor omenja eno najslavnejših pisateljic kriminalnih romanov, Agatho Christie. Kot zanimivost omenimo, da je bila pisateljica leta 1890 rojena z imenom Agatha Mary Clarissa Miller. Priimek je torej enak avtorju romana *Spoznaj svojega sovražnika*. Pisateljica je bila že za časa svojega življenja zelo priljubljena, njen glavni lik Hercule Poirot še posebej, tudi v Sloveniji:

*»Na ulici zraven postaje je našel knjigarno. Pravzaprav ni vedel, kaj išče. Mogoče slovar. Opazil je veliko romanov, ki jih je bral v angleščini. Agatha Christie je bila očitno zelo priljubljena pisateljica.«
(33. nadaljevanje)*

Tu velja omeniti še, da je Agatha Christie poleti, leta 1967, s svojim možem obiskala Bohinj ter stanovala v Hotelu Bellevue, v sobi številka 204, ki je še danes opremljena kot v času njenega obiska. Takrat so jo tudi vprašali, ali se bo njen naslednji roman dogajal v Bohinju. Odgovorila je, da je Bohinj prelep za umor. V visoki starosti je pisateljica leta 1976 umrla. Kot že omenjeno, sklepamo, da se David Miller ukvarja z urejanjem zbirke njenih romanov in je očitno njen raziskovalec, zato je povsem logično, da jo omenja tudi v svojem vohunskem romanu, ki je nastal že po njeni smrti. Glede na njene besede o prelepem kraju za umor, bi lahko trdili, da je to idejo Miller povzel po njej in jo uresničil v svojem romanu.

Da roman še bolj potrdi svojo oznako vohunskega, omenja tudi najbolj znano žensko vohunko. To je Mata Hari, plesalka, kurtizana in predvsem dvojna agentka med Francijo in Nemčijo v času 1. svetovne vojne. Francozi so odkrili njeno dvojno delovanje in izdajanje skrivnih podatkov, zato so ji sodili in jo nato ustrelili.

V romanu najdemo še kar nekaj drugih znanih osebnosti, na primer: igralko Lauren Bacall, Ricka Wakemana, klaviaturista skupine Yes, pisateljico Nancy Friday, avstrijskega skladatelja Gustava Mahlerja ...

Zaključek

Slovenija za Angleža v devetdesetih letih prejšnjega stoletja vsekakor predstavlja eksotično državo. Bohinj in Bled sta, kot ena izmed najlepših krajev te majhne podalpske države, tudi turistično zelo obiskana, zato sta vsekakor idealna za dogajanje vohunskega romana kot je *Spoznaj svojega sovražnika*. Zelo zanimivo je, kako natančno avtor opiše slovenske kraje, Slovence same, njihovo hrano, način življenja. Ker je Slovenija leta 1983 »pod okriljem« Socialistične federativne republike Jugoslavije, Miller seveda ne pozabi opisati stanja Jugoslavije. To sicer naredi na zelo prefinjen način, saj bolj ali manj besede z opisi polaga v usta osebam, ki so v romanu predstavljene kot prebivalke ali Jugoslavije ali Slovenije. S tem dobimo občutek, da je verjetno avtor sam takrat bil kot turist v Sloveniji, se z nekaterimi

domačini pogovarjal, dežela mu je bila všeč, vse skupaj pa mu je predstavljalo navdih za pisanje. Škoda le, da je nato delo izhajalo le v podlistku kot priloga časopisa, nikoli pa ni izšlo v knjižni obliki, saj roman ni preveč obširen, vsekakor pa za bralca zelo zanimiv.

Literatura in viri

David Miller, *Spoznaj svojega sovražnika*. Ljubljana: Delo, 1983. (št. 122- št. 189).

Miran Hladnik, *Trivialna literatura*. Ljubljana: DZS, 1983.

Daniel-Henri Pageaux, *Imagološke razprave*. Izbor in spremna beseda: Tone Smolej. Ljubljana: ISH, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2008.

Slavoj Žižek, Rastko Močnik (ur.), *Memento umori*. Teorija detektivskega romana. Ljubljana: DZS, 1982.

Janko Kos, *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS, 2001.

France Vreg, *Feljton: novinarkse, polliterarne in literarne oblike na Slovenskem*. Ljubljana: FDV, 2002.

Marcel Štefančič, Jugoslavija v vohunskih romanih. V: *Problemi – Razprave* 24/1986 št. 10-11 (Razpol 2) str. 64-70.

Daniel-Henri Pageaux, Uvod v imagologijo. V: *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti*. Imagološko berilo. Ur. Tone Smolej. Ljubljana: FF, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 2005.

Tone Smolej (ur.), Perspektive imagologije. V: *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije in Slovencev v tuji književnosti*. Imagološko berilo. Ljubljana: FF, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 2005.

France Prešeren, *Poezije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.

Hotel Bellevue – hotel z dušo. <http://www.bellevue-hotel.si/index.html>. Dostop: 10. 8. 2012.

Agatha Christie. Wikipedija, prosta enciklopedija. Dostop: 5. 7. 2012.

The Execution of Mata Hari, 1917, EyeWitness to History, www.eyewitnesstohistory.com (2005). Dostop: 29. 6. 2012.

David Miller (editor). From Wikipedia, the free encyclopedia. Dostop: 8. 6. 2012.

Izjava o avtorstvu in soglasje

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Soglašam tudi z objavo dela na spletnih straneh Filozofske fakultete.

Ljubljana, 10. septembra 2012

Ema Jamnik